

Viivi Luik

ISAMAAKÕNE

24.veebruari, aastal 2000 ütles president Lennart Meri viisteist lihtsat, selget ja meeldejäädavat sõna, mis kõlavad nii: „...„riik” ja „valitsus” ei ole kaugeltki kokkulangevad mõisted. Valitsused tulevad ja lähevad, aga riik jääb.”

Need viisteist sõna, need kaks lühikest lauset kõlavad nagu usutunnistus. Neid on hiljem palju korratud nii nagu usutunnistust ikka ja jälle korratakse. Niisama lihtsalt ja selgelt võib öelda, et inimesed tulevad ja lähevad, põlvkonnad sünnivad ja surevad, aga isamaa jääb.

Mis asi see siis õieti on, see isamaa? Võib vastata nii nagu ikka vastatakse: jah, isamaa on liha meie lihast, luu meie luust, veri meie verest. On need maastikud, see ümbrus, mis meie sisimat olemust ja meie keelt on kujundanud. Iga inimene ei pruugi tajuda oma isamaana ühtainsat maad, kuid üksainus isamaa on igal rahval.

Nii nagu inimene sünnib ühte teatavasse keeleruumi ja ühte teatavasse perekonda, sünnib ta ka ühele teatavale maale, pärib selle maa sündimise läbi, pärib ta oma vere kaudu. Ja nii nagu inimese elu ja tegevus ei kuulu ainult oma perekonnale, vaid peab ulatuma perekonnaringist väljapoole ning teenima isamaad, nii peab see omakorda isamaa teenimise kaudu ulatuma isamaast kaugemale ja teenima maailma. Sõna „teenima” kuulub unustatud sõnade hulka, kuid sellest täpsemat sõna ma ei leia, kui jutt on inimese elule tähenduse andmisest.

Kes teenib pühendunult oma isamaad, see teenib pühendunult inimkonda, nii vastuoluline kui see ka ei tundu. Asi on ju selles, et mitte ükski maa, mitte kellegi isamaa ei asu väljaspool maailma. Isamaa ja

maailm ei peaks meie teadvuses teineteisele vastanduma, vaid moodustama terviku, nii et meil oleks alati võimalik näha suurt pilti ja oma kohta sellel pildil, oma osa sellest pildist. Kui mõni rahvas lükkab oma isamaa tasakaalust välja, siis kõigutab see kogu maailma tasakaalu, isegi kui seda niiöelda palja silmaga ei või näha ega palja käega ei saa katsuda.

Ja siin tekib kohe küsimus, kas me isamaa püha, kardetava ja salajase nime liiga sagedase ja ilmaasjata suhu võtmisega ei tee teda lihtlabaseks sõnakõlksuks, ei vaheta teda peenrahaks, millel lõpuks enam pole väärtust ega tähendust?

Kui pühadest asjadest liiga palju rääkida, siis kuluvad nad lõpuks ära ega tekita enam seda tunnet, mida nad peaksid tekitama. Juba piibel soovitab inimest hinnata mitte tema sõnade, vaid tema tegude järgi.

Räägin siin illustratsiooniks väikese lihtsa mõistujutu. Omal ajal Helsingis elades oli mul kaks sõpra, kaks vanemat daami, kes sõbrustasid ka omavahel. Mõlemad olid kõrgelt haritud, kuid üks nendest oli veendunud ateist ja teine sügavalt usklik. Kunagi oli usklik vanadaam, ametilt teoloogiaprofessor, nii haigeks jäänud, et ta ei suutnud enam juukseidki pesta, rääkimata nende kaunisse ja keerulisse soengusse sättimisest nagu ta oli harjunud ja mis võttis üsna palju aega. Kellelgi ei olnud aega teda aidata, välja arvatud ateistist sõber, kes oli käinud kannatlikult iga päev ja teinud, mis tarvis.

Hiljem tõi vana professor seda lugu õpetlikuks näiteks sõnade kergekaalulisuse ja tegude määravuse kohta: „*Kui usuinimestel enam aega ei olnud, siis tuli ateist ja tegi armastuseteo!*”

Igal pool, kus on häda ja viletsust, kaost ja segadust, valet ja laimu, kus süsteemid ei toimi ja raha on tulemusteta tuulde loobitud on võtmeküsimus tegelikult armastuse puudumises ja võimetuses teha armastusetegu.

Mida väiksem on üks maa ja tema rahvaarv, seda määravam on üksikisiku kaal ja tähendus, üksikisiku roll ja seda suurem on vajadus

tunda nii oma isamaad kui ka oma maailmajagu tabanud kriise, katsumusi, mäletada julmadel aegadel kõigest hoolimata tehtud armastusetegusid ja nende tegijaid. Ühesõnaga, selleks, et täna elada ja ellu jääda, on tarvis tõepoolest teada, mis juhtus ja mida arvati eile.

Tahaksin siin ette lugeda kaks tsitaati ühest Hannah Arendti mõtisklusest, mis kannab pealkirja: „Kriisist hariduse vallas”

Esimene tsitaat algab:

„Hariduse valdkond on see koht, kus me otsustame, kas armastame maailma piisavalt, et selle eest vastutada, ning et päästa seda hävingust, mis oleks vältimatu, kui poleks uuenemist, kui siia ei sünniks uusi ja noori. Ühtlasi on see koht, kus me otsustame, kas armastame oma lapsi piisavalt selleks, et neid mitte oma maailmast välja heita ega nende eneste hooleks jätta, et mitte võtta neilt võimalust teha midagi uut, mida meie pole ette näinud – vaid et neid meie ühise maailma uuendamise ülesandeks ette valmistada.”

Tsitaadi lõpp.

Algab teine tsitaat:

„Hamleti sõnad „Aeg liigestest on lahti, neetud rist, et minult ootab paikapanemist” kehtivad enam-vähem iga põlvkonna puhul, kuigi 20. sajandi algusest saadik on need võib-olla muutunud tõsemaks kui kunagi varem.

Põhimõtteliselt anname me alati haridust maailma tarbeks, mis on liigestest lahti või hakkab lahti minema, sest inimeste tavaolukord on niisugune, kus maailma ehitavad surelikud käed, et see võiks surelikele lühikest aega koduks olla. Kuna maailma loovad surelikud, kulub ta ära; ja kuna tema elanikud pidevalt vahelduvad, on tal oht muutuda sama surelikuks kui nemadki. Et maailma tema loojate ja elanike eest kaitsta, tuleb teda pidevalt uuesti jalule seada. Probleem seisneb selles, kuidas anda haridust nii, et jaluleseadmine oleks jätkuvalt võimalik, ehkki selle peale ei või muidugi kunagi kindel olla. Meie lootus on alati seotud uuega, mida iga põlvkond endaga toob, kuid just põhjusel, et saame

oma lootuses toetuda üksnes sellele, hävitame me kõik, kui püüame uut niimoodi kontrollida, et meie saaksime sellele ette kirjutada, milline see olema peab. Just selle igas lapses leiduva uue ja pöörettekitava pärast peab haridus olema konservatiivne; ühtlasi peab ta selle uudsuse alal hoidma ja seda uue asjana vanale maailmale tutvustama. Ning kui revolutsiooniliselt vana maailm ka ei tegutseks – järgmise põlvkonna meelest on ta alati aegunud ning hävingu äärel.”

Tsitaadi lõpp.

13.septembril 2018. aastal tehti Eestis ja maailmas üks oluline armastusetegu ja avati Laulasmaal Arvo Pärdi Keskus. Sel päeval näidati ETV-s lühikest vestlust Arvo Pärdiva. Oli salvestatud hetk, mil helilooja esimest korda tõuseb keskusehoone juures asuvasse torni ja talle avaneb korruga maastikuvaade. Igast küljest paistavad puuladvad, tihe mets. Arvo vaatab keskendunult ja üllatunult alla ja ütleb siis tasakesi, hingepõhjast: „*Kui palju puid! Kui palju rahvast! Nad on kõik inimesed, iga puu on siin nagu inimene!*” Ta ütleb seda imetluse ja rõõmuga ning tema kaudu saab isamaa hetkeks inimese hääle.

Selle pühapäevase, helge, metsapuudele toetuva isamaapildi taustal tsiteeriksin siiski korraks lõiku ikka sellest samast Lennart Meri Vabariigi Aastapäeva kõnest, millega ma alustasin. President ütleb kaheksateistkümnenda aasta eest, juba siis: „*Meie hõreda inimasustuse tõttu säilinud looduskeskkond on Euroopas harukordne. ...Loodus on õrn ja kergesti haavatav, ning hetkekasumit taga ajades võime vigu teha, mida hiljem on raske ja mõnikord ka võimatu parandada. Olgem oma maal peremehed ja mitte kolonistid, kes rahahimust jätavad endast maha rüüstatud maa... Metsaraide keelustamist varasuvel on nõudnud mitmed nimekad looduskaitsjad ja mõtlejad. Nad on pörkunud toore turumajanduse argumentidele, et üüritud saed ja mehhanismid ei tohi puhata.”*

Tsitaadi lõpp.

Kuid tuleme tagasi isamaa juurde. Eesti luuleklassik Paul -Eerik Rummo arvab:

Sinu hääks, isamaa, kes poleks tragi!

Turgudel parimaid lapsi sul leegion
raginal vaagimas, *kui* tragi keegi on.
Järjekord! Isamaa, las ma ei trügi,
sekka. Ei anna su põsele suud...”

Ja teine eesti luuleklassik, Hando Runnel, ütleb :

Ilus on ikkagi isamaa pale,
kui sellelt pühkida kõik, mis on vale!

Valet me tunneme, tõesti kõik teame,
ent kas just meie-need pühkima peame?

Pühime küll, ent kui mõtelda järgi:
äkki ei jäägi siis palju sealt järgi?”

Neid ridu ei ole võimalik sel viisil kirjutada ega sel viisil mõista üheski teises keeles peale eesti keele.

Nende ridade, selle valus-pilkava eesti isamaaluuletuse valgusel saab vastata küsimusele, mis on isamaa, ka hoopis teisiti, kui me harilikult vastame.

Arvata võib, et meie suhe isamaaga on kõige sarnasem lapse suhtele vanematega. Alati ja paratamatult on lapse suhtes vanematega olemas ka see teatav trots ja häbi, mida tihti ei tunnista iseendalegi. Vanemate kaudu on laps haavatav. Kui vanem lapsele valetab, last petab, ja kui laps sellest aru saab, on suhe alatiseks rikutud. Ei ole kunagi enam see, mis ta oli enne.

See on lihtne tõde, mida isamaa pinnal asuv riik ja tema vahetuvad valitsused peaksid omale ikka uuesti pealuu sisse taguma.

Ma ei räägi siin nimeta territooriumist, abstraktsest kultuuriruumist, vaid konkreetsest Eesti-nimelisest maast, mille pind meid kannab ja mille käekäik meist igaüht isiklikult peaks puudutama. Kas meile on selge, et meie isamaal elab ainult loetud arv inimesi, et siin kasvab ainult loetud arv puid, on just nii palju mulda, vett ja valgust, kui siin on? Mitte rohkem. Ja ka mitte vähem.

Kas me võtame teadmiseks, et meie isamaa pinnal on aegade jooksul olnud loetud arv tuleviku üle otsustajaid, loetud arv presidente, peaministreid ja ministreid? Ja kas me tõepoolest teadvustame endile, et otsused, mis kas moonutavad isamaa palet või pühivad seda puhtamaks, on alati konkreetsete inimeste tehtud?

Ei maksa unustada, et need inimesed on alati ka taganjärele tuvastatavad ja nad kannavad kui mitte varem, siis oma surmatunnil kindlasti vastutust isamaa palge puhtuse eest, selle eest, mis nad on teinud või tegemata jätnud, kui neil on olnud võimalus otsustada nii või teisiti ja võim see otsus teoks teha.

Mida ma sellega mõtlen? Aga just seda, mida ma äsja ütlesin. Et isamaa pole mänguasi, tuluallikas ega karjääriredeli tuhv, vaid on vastutus ja on püha kohustus surnute, elavate ja veel sündimata inimeste ees.

Pühadest kohustustest räägime me praegusel ajal vähe, kuid see ei tähenda, et nendega oleks lõpp. Nad on olemas ja on samad, mis nad olid minevikus ja on samad, mis nad saavad olema tulevikus.

(Kõne on peetud 25.novembril 2018 Estonia Kontserdisaalis, Kultuuri Koja poolt korraldatud Kultuuri ja Hariduse kongressil)